

Advies van het ouderpanel – Eindrapport

Het secundair onderwijs
kan jongeren beter voorbereiden
op de samenleving van morgen

Colofon

Het secundair onderwijs kan jongeren beter voorbereiden op de samenleving van morgen. Advies van het ouderpanel – Eindrapport

Het advies en de aanbevelingen werden opgesteld door het ouderpanel:

Sabine Baecke, Werner Beckers, Veronique Claesen, Rudy Cludts, Pierre Decosemaker, Heidi De Muynck, Nele De Smet, Koenraad Deridder, Veerle Desseyn, Malika Errahmani, Christophe Hermans, Kris Mahieu, Bram Moerman, Reinhilde Ramaekers, Nurten Sag, Pascale Simmonds, Sjó Stevens, Frits Van der Made, Sandra Van Gaveren, Wim Van Herck, Johan Van Loon, Dominique Van Looy, Benny Verresen, Galia Vidal Poblete

Met ondersteuning van het projectteam: zie bijlage 5

Illustraties: Frank Toussaint (foto's), Kaligram (infografiek)

Depotnummer: D/2893/2016/05

Januari 2016

Het ouderpanel is een initiatief van de Koning Boudewijnstichting in opdracht van Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits. De minister wil de bekommernissen, overwegingen, ideeën en aanbevelingen van geïnformeerde ouders over de toekomst van het SO beter leren kennen en integreren in de beleidsoriëntaties.

Andere publicaties:

- Het secundair onderwijs in Vlaanderen : huidige situatie en uitdagingen voor de toekomst
<https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2016/20160105DS>
- Ouderpanel over de toekomst van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Evaluatierapport

Dit is een publicatie van de Koning Boudewijnstichting en kan (gratis) online gedownload worden van onze website www.kbs-frb.be

Met de steun van Vlaams minister van Onderwijs

Inhoudstafel

Woord vooraf.....	3
Wat verwachten we dat het SO bereikt met onze jongeren?	5
1. Het SO moet jongeren helpen zich ontplooiën als burger	6
2. Het SO moet beter voorbereiden op superdiversiteit	7
3. De scheiding tussen leren en werken moet kleiner worden	9
Hoe tot goede keuzen komen tijdens en op het einde van het SO?	10
4. Van een betere inschatting van de talenten naar betere keuzen.....	11
5. Een andere organisatie van het leren is nodig	12
6. De vorming en de waardering voor leraars moeten verbeteren	13
7. Vrijheid en kwaliteit, en het betrekken van ouders en leerlingen.....	14
Nawoord.....	15
Bijlagen.....	17
Bijlage 1: Samenstelling van het ouderpanel.....	17
Bijlage 2: Rekrutering en selectie van het ouderpanel	18
Bijlage 3: Methodologie	20
Bijlage 4: Referentiepersonen en gasten.....	22
Bijlage 5: Projectteam.....	23
Bijlage 6: Evaluatieteam.....	23
Bijlage 7: Andere publicaties in deze serie	23

“Het onderwijs is zoals een olifant:
een groot, log beest maar ook wel gevoelig.
En net zoals deze olifant is het onderwijs bezig
met een delicate evenwichtsoefening.”

Woord vooraf

Dit verslag omvat twee delen en zeven thema's. De twee delen komen overeen met de twee vragen van Vlaams minister van Onderwijs, Hilde Crevits. De eerste drie thema's vormen het antwoord op de eerste vraag, de volgende vier zijn het antwoord op de tweede vraag.

Met haar eerste vraag wou de minister te weten komen **wat ouders belangrijk vinden dat het secundair onderwijs bereikt met hun jongeren**. Met haar tweede vraag **wou ze achterhalen hoe volgens de ouders bekomen kan worden dat jongeren goede keuzen maken, tijdens die secundaire schooljaren en op het einde ervan**.

Ze vroeg nadrukkelijk om het jaar 2030 in het achterhoofd te houden. Dat is het jaar waarin de kleuters die in september voor het eerst naar school gingen, ongeveer 18 zijn. Dat is ook het jaar waarin veel van de jongeren die in september naar het eerste leerjaar van de lagere school gingen stilaan hun hoger onderwijs gaan beëindigen.

Velen dachten dat wij een antwoord zouden geven op ál de vragen en discussies die vandaag en gisteren leven en leefden over het secundair onderwijs; en de meesten hoopten dat we hun opvattingen en visies zouden delen. Het was onmogelijk een antwoord te bieden op alle discussies. En dat was ook niet zinvol. Wij wilden ook niet de visie of de klemtonen van deze of gene partij of strekking overnemen, of die van bepaalde stakeholders (de bedrijven, de non-profitsector, de lerarenorganisaties, de schooldirecteurs, de hogescholen en universiteiten,...). Wij hebben gezocht wat ons, ouders, echt drijft in deze discussies: wat moeten wij, ouders, verdedigen voor onze jongeren in het licht van 2030.

Daarover spraken we met veel deskundigen en discussieerden we onderling. Wat wij naar voren schuiven zijn een reeks diepteverschuivingen die volgens ons moeten plaats hebben in het secundair onderwijs met het oog op 2030. Ze staan niet haaks op de hervormingen die recent vastgelegd zijn. Maar ze vallen er ook niet mee samen.

De eerste vraag - wat het SO moet bereiken – leidde ons naar drie grote verschuivingen. Het SO moet:

- jongeren sterker helpen zich te ontplooiën als burger
- beter voorbereiden op een leven in een superdiverse samenleving
- de scheiding tussen leren en werken verkleinen.

In antwoord op de tweede vraag, schuiven we vier met elkaar samenhangende veranderingen naar voor:

- Via een betere inschatting van de talenten naar betere keuzen.
- Dit vergt evenwel een andere organisatie van het leren.
- En die andere organisatie van het leren vergt dat de vorming en de waardering van de leraars verbetert.
- En veronderstelt vrijheid, kwaliteit en de participatie van ouders en leerlingen.

Wat verwachten we dat het SO bereikt met onze jongeren?

Op de vraag van de minister wat ouders vinden dat het SO moet bereiken met hun jongeren, hebben we geen lijst van vakken of van kennisinhouden opgesteld, hebben we ook niet de – nochtans belangrijke – computerkennis naar voren geschoven en hebben we evenmin de discussie ‘óf kennis óf vaardigheden’ gevoerd.

We hebben daarentegen drie rollen naar voren geschoven waarvan wij als ouders vinden dat het SO die beter moet vervullen.

Wij, ouders, vinden dat het SO onze jongeren beter moet helpen zich te ontplooiën als burger.

Een uiterst belangrijk aspect daarvan is dat de samenleving waarin onze jongeren burger zullen zijn, superdivers aan het worden is en dat dit heel specifieke eisen stelt.

Ten slotte vinden we dat het onderwijs ook beter moet voorbereiden op het beroepsleven. En we vinden vooral dat de kloof die bestaat tussen leren en werken, fundamenteel moet verkleind worden.

1. Het SO moet jongeren helpen zich ontplooien als burger

Kerngedachten

Wij, ouders, vinden het belangrijk dat jongeren zich ontplooien als burger. Wij willen die opdracht in samenwerking met de school opnemen.

Een school moet meer doen dan vakken aanleren en 'een vak' aanleren. Naast kennis en vaardigheden, is ook creativiteit van belang. Die moet men toelaten en stimuleren. Leerlingen moeten de kans krijgen om te proberen; ze moeten fouten mogen maken. Ze moeten onder meer ook leren probleemoplossend te denken.

Een school moet jongeren wegwijs maken in de wereld en in de samenleving. Ze moet daarvoor bagage meegeven. Die opdracht is zeer breed en omvattend: van 'hoe omgaan met geld?', over 'gezonde voeding' en 'gezond leven' en 'kunnen communiceren', tot filosoferen over het mens-zijn in deze wereld. Waarom is die opdracht zo breed? Om twee redenen. Omdat de samenleving – waarin onze kinderen straks op eigen benen moeten staan – almaar complexer wordt; dat bekommert ons erg. Maar ook omdat we tegenover onze jongeren, en tegenover de burgers in het algemeen, hoge verwachtingen koesteren; ethisch, sociaal,

Wat betekent dit concreet?

We vinden dat alle jongeren een zekere financiële en economische geletterdheid moeten verwerven. Leren hoe je op een verstandige manier met geld omgaat. Durven ondernemen in de ruime zin.

Sociaal burgerschap is een tweede klemtoon die we leggen. Onze jongeren moeten over de kennis en de vaardigheden beschikken om het sociaal burgerschap en een sociaal engagement op te nemen, om verantwoordelijkheid op te nemen voor een gezin, voor vrienden, voor collega's, voor de buurt, en de stad en de wereld.

Over het voorstel om dat engagement concreet te maken door vrijwilligerswerk (en de reflectie erover) verplicht op te nemen in het vaste weekprogramma van de school – in een aantal landen is dat gebruikelijk – bereikten we geen eensgezindheid. Maar dat de school met onze jongeren projectmatig actuele sociale problemen moet aanpakken, ook in de praktijk, dat steunen we unaniem. We verwachten dat de school leert zulke problemen te analyseren, de verschillende kanten van de medaille laat zien, leert om te gaan met maatschappelijke meningsverschillen en leert engagementen op te nemen.

Ook aan het politieke burgerschap hechten we belang. Zo moeten jongeren de waarde leren kennen van het leven in een vrije samenleving, moeten ze de rechten en de vrijheden leren kennen, en de evolutie die deze rechten ondergingen.

Daarnaast vinden we het belangrijk dat jongeren zelf in debat kunnen gaan: vrijuit en helder kunnen spreken, argumenteren en luisteren.

Verantwoordelijkheid opnemen betekent ook onder meer dat elke jongere de basis van EHBO zou moeten kennen. En gezond leven en gezonde voeding zijn belangrijk.

Zo komen we vanzelf bij waarden en normen. De school is een belangrijke instelling die deze moet overdragen. Respect voor milieu en natuur, bijvoorbeeld. Zuinig omgaan met de bronnen. Respect voor elke andere mens en zijn anders-zijn. Eerlijkheid, vrijheid en broederlijkheid.

Een van de belangrijke doelen die de school moet bereiken met haar 'voorbereiding op het leven', is zelfredzaamheid: zelfstandig kunnen leven, sociale netwerken kunnen opbouwen, praktische zelfredzaamheid en intellectuele zelfredzaamheid: kunnen omgaan met de informatie die media verstrekken, intercultureel kunnen dialogeren, ...

2. Het SO moet beter voorbereiden op superdiversiteit

Kerngedachten

Een bijzondere vorm van voorbereiding op de samenleving, op het burgerschap, maar ook op het werk, is de voorbereiding op de superdiversiteit. De samenleving van vandaag is al divers, superdivers zelfs, en in 2030 zal ze nog superdiverser zijn. De school, ook de secundaire school (handboeken, methodieken...) moet zich anders organiseren en gedragen om de (superdiverse) jongeren – en de samenleving – te leren daar goed mee om te gaan. Voor de jongeren wordt de superdiversiteit wellicht het nieuwe normale.

Diversiteit slaat op cultuur, religie, herkomst, taal, maar ook op opleidingsniveau, gezinssamenstelling, verschil in socio-economische situatie, seksuele geaardheid, en de verschillen in talenten en competenties. Diversiteit slaat ook op de inclusie van personen met een beperking. En ze slaat ook op generaties: vandaag leven vier generaties samen, straks meer en meer vijf. Dat gaat niet vanzelf. Werken aan contacten tussen generaties is nodig.

De superdiversiteit houdt uitdagingen en ook kansen in: kijk eens wat een gevarieerde talenkennis we daardoor in onze samenleving beschikbaar hebben gekregen. Als we de superdiversiteit positief aanpakken, is ze zelfs om te bouwen tot een troef, en kan Vlaanderen gidsland worden op dat vlak.

Wat betekent dit concreet?

Wat moet het secundair onderwijs hen in dit verband bijbrengen?

De mens zien als een persoon en niet als de optelsom van uiterlijk waarneembare kenmerken.

Leren onbevangen in het superdiverse leven te staan: en dat betekent de ander in zijn anders-zijn aanvaarden, zonder de eigen eigenheid te moeten opgeven.

Dat is de reden waarom scholen de diversiteit van hun leerlingen positief moeten interpreteren. Een diverse school is een ideaal oefenterrein voor jongeren voor wie straks een superdiverse samenleving nog meer normaal zal zijn dan nu.

Het onderwijs moet elke jongere uit die superdiverse samenleving gelijke kansen geven om zijn talenten te ontwikkelen; en elke burger moet bijdragen tot die samenleving. Het ene beklemtonen en het andere niet, of omgekeerd, heeft geen enkele zin. Dat is gekibbel.

Superdiversiteit maakt ook talenkennis superbelangrijk. De kennis van het Nederlands in de eerste plaats. Dat is de gemeenschappelijke taal. Maar ook de kennis van andere talen wordt belangrijker, voor iedereen; meertaligheid is de regel, al zal de aard van de gevestigde kennis erg variëren. We vinden verder dat scholen – die een eigen talenbeleid moeten hebben ook moeten definiëren wat ze doen met de talenrijkdom die aanwezig is bij hen via de leerlingen. Krijgen jongeren de kans hun kennis van de herkomsttaal te verfijnen? Is dat de aanleiding om andere jongeren ook de kans te geven iets van die taal aan te leren?

En er is nog een andere vorm van taalkennis. Sociale groepen spreken vaak ook een andere taal. De ceo en zijn medewerkers spreken vaak niet dezelfde taal en moeten toch zorgen dat ze elkaar begrijpen en begrepen worden. Het aanvoelen van taalregisters is een element van de culturele en communicatieve vaardigheden die jongeren moeten verwerven.

Jongeren moeten leren over de cultuurverschillen. En moeten er leren mee om te gaan. Ze moeten leren hoe de maatschappij draait met haar diversiteit van mensen. Om meer te weten van elkaar en om meer begrip voor elkaar te krijgen.

In de superdiverse samenleving zal er ook een grote diversiteit zijn van levensbeschouwingen en religies. Ook dat stelt hoge eisen aan de burgers van morgen. Ouders vinden het evenwel niet zo belangrijk dat jongeren les krijgen in of over één godsdienst of levensbeschouwing maar staan erop dat jongeren inzicht verwerven in de veelheid van levensbeschouwingen en religies die in onze samenleving aanwezig is.

Een aspect van de diversiteit op school is het samenleven van leerlingen, leerlingen met verschillende begaafdheden en belangstellingssferen. Ouders waarderen dat samenleven erg.

Inclusie van jongeren met een beperking, waarderen ze ook erg, als ze een meerwaarde biedt voor de betrokken jongeren.

Werken aan diversiteit – in al zijn betekenissen - van het lerarenkorps en inclusie van personen met een beperking in dat korps, vinden ouders essentieel. Dat is het element dat wellicht het meest spontaan de superdiversiteit positief zal doen beleven.

3. De scheiding tussen leren en werken moet kleiner worden

Kerngedachten

Secundair onderwijs moet ook beter voorbereiden op het beroepsleven. De ouders leggen twee klemtonen in dit verband.

- Ook voor wie na het SO verder studeert, houdt het SO al een voorbereiding op het beroepsleven in.
- En levenslang leren is voor alle jongeren relevant, ook als ze niet meteen verdere studies aanvatten.

Met deze twee perspectieven in het achterhoofd, moet nagegaan worden welke algemene kennis, vaardigheden en attitudes beter zouden moeten aangereikt worden in het SO.

Wat de ouders evenwel het meest opvalt en wat ze echt niet begrijpen is de grote kloof die heerst tussen leren en werken. Dat is niet verantwoord. De lerende kracht van een werkomgeving wordt onderschat. Dat geldt voor alle vormen van werkplekleren, zowel de korte stages als het intense duale leren.

De te strikte scheiding tussen werken en leren, of, anders uitgedrukt, het gebrek aan verweving van leren en werken, leidt er ook toe dat te veel jongeren de school verlaten zonder diploma. Dat is absoluut te mijden.

Een tweede nefast gevolg is dat veel jongeren na het SO geen benul hebben van de wereld van het werk (hoewel ze daarvoor al studiekeuzen maken) en dat ze ook totaal niet aanboren wat er vanuit die wereld te leren is (en dat is héél veel). Voor ASO-jongeren bestaan er zelfs geen vormen van stages.

Wat betekent dit concreet?

Ouders zien daarvoor tien concrete punten:

1. Werken en leren – zowel schools leren als werkend leren – moeten veel flexibeler verweven kunnen worden in alle onderwijsvormen van het SO. En misschien zelfs in het basisonderwijs.
2. Een vak is minstens even goed aan te leren op een werkplek als op een schoolbank. Duaal leren moet daarom een volwaardige mogelijkheid zijn in alle onderwijsvormen.
3. Maar ook om andere zaken te leren is de werkomgeving een geschikte plaats. Talen. Wiskunde. Wetenschappen. Jongeren zien dan waarvoor ze in de praktijk dienen. Ook voor sociale vaardigheden en voor probleemoplossend denken is er geen sterker leerklimaat te vinden dan de praktijk. En er is niks beter om een studie- en beroepskeuze voor te bereiden dan in een werkomgeving. Waar kunnen toekomstige leraars beter hun beroep aanleren dan in de praktijk van hun stageschool?
4. Alle vormen van werkpleklernen zouden beter uitgewerkt moeten worden en zouden moeten voorkomen in alle vormen van SO. Ook verkennende stages, kennismakingsperiodes en vrijwilligerswerk. SO-leerlingen die schoolmoe zijn moeten ook de mogelijkheid krijgen om een werkervaringsperiode in te bouwen om daarna terug te keren naar het onderwijs. De kinderbijslagregeling mag dat niet ontmoedigen.
5. Werkplekken kunnen gevonden worden in ondernemingen, maar ook bij de overheid, in verenigingen en in het vrijwilligerswerk.
6. Scholen moeten zich naar de bedrijven en zo begeven maar bedrijven, verenigingen en overheidsdiensten moeten ook naar de scholen komen. Bedrijfsleiders en hun medewerkers kunnen ook kennis en vaardigheden komen aanreiken in de scholen, via theorielessen, praktijklessen, debatten.
7. Werkpleklernen stelt leerlingen in staat om kennis te maken met de nieuwste technologieën die momenteel zelden aanwezig zijn in de scholen. De RTC's (Regionale Technologische Centra) spelen ook een positieve invloed in het aanreiken van nieuwe technologieën en in de optimalisering van de stages. De scholen moeten aangemoedigd worden om hiervan gebruik te maken.
8. Het verkleinen van de afstand tussen werken en leren kan ook gerealiseerd worden door ondernemen in de schoolse context (miniondernemingen e.d.) veel meer aan te moedigen.

9. Welke kennis en vaardigheden zouden intenser aangebracht moeten worden in het SO om beter voor te bereiden op het beroepsleven:
- Goed kunnen communiceren en solliciteren staan voorop. Dat vergt een grondige kennis van de Nederlandse taal, een praktische kennis van de tweede landstaal en van minimaal één internationale taal. Communiceren is niet alleen een kwestie van taal, maar ook kunnen omgaan met mensen uit diverse sociale lagen en culturen.
 - Het SO moet ook leren logisch denken. Leren argumenteren. Een vragende en leergierige houding bijbrengen en het probleemoplossend vermogen verhogen.
 - Belangrijk is ook het bijbrengen van waarden als respect, plichtsbewustheid, stiptheid en precisie, verantwoordelijkheidszin, ondernemingszin en zelfstandig kunnen werken.
10. Het onderwijs moet het besef bijbrengen dat een diploma een startpunt en geen eindpunt is. Men blijft dus levenslang leren.

Hoe tot goede keuzen komen tijdens en op het einde van het SO?

De tweede vraag van de minister zet vier grote veranderingen in de kijker:

- Men moet jongeren brengen tot een betere inschatting van hun talenten en competenties en zo tot betere keuzes.
- Maar, dit vergt een andere organisatie van het leren.
- En die andere organisatie van het leren vergt op zijn beurt anders gevormde leerkrachten.
- En veronderstelt vrijheid, kwaliteit en de participatie van ouders en leerlingen

4. Van een betere inschatting van de talenten naar betere keuzen

Kerngedachten

Het keuzeproces waarvoor onze jongeren staan, is zeer complex. Interesse en capaciteit worden vaak verward, maar willen en kunnen zijn niet hetzelfde. Sommige jongeren weten snel wat ze willen, anderen hebben daar vele jaren voor nodig. Sommigen hebben uitstel van keuze nodig, anderen hebben een vroege keuze nodig om gemotiveerd te blijven. Sommigen hebben vrijheid nodig, anderen moet je een strakkere structuur aanbieden. Te vroeg moeten kiezen is niet goed, maar je kunt keuzen ook niet eeuwig blijven uitstellen. Veel van de beroepen die vandaag bestaan, zullen in 2030 niet meer zullen bestaan, en veel van de beroepen die er in 2030 zullen zijn, bestaan vandaag nog niet.

Wat betekent dit concreet?

Zes inzichten moeten primeren:

- Het verkennen van belangstellingspunten en talenten is een continue proces. Het start van jongs af, en loopt vandaag meer dan ooit het ganse leven verder.
- Met dit proces willen we dat onze jongeren flexibele, wendbare en zelfredzame personen worden die zo'n continue keuzeproces aankunnen en er voortdurend beter van worden.
- De kostprijs van een opleiding mag niet interveniëren in de keuze.
- Het vertrekpunt moet zijn dat de jongere (en ook de volwassene) door ervaring op te doen in verschillende domeinen, moeten kunnen ervaren wat zij graag doen en/of goed kan.
- Het is belangrijk dat de jongere begeleiding krijgt bij deze verkenning. Dat stimuleert het denken en helpt om woorden te geven aan die ervaringen.
- Af en toe moet er ook uitwisseling zijn tussen jongere, begeleider en de ouders. Zo komen verschillende perspectieven aan bod, waar elke partij van kan leren. De rol van de ouder evolueert; het doel is uiteindelijk dat de jongere vooral zelf beslissingen kan nemen. Het is erg belangrijk de gesprekken en het evoluerende denken over de keuzen vast te leggen. Dat maakt het tastbaar en bespreekbaar. De samenstelling van een portfolio of een 'digital me', zijn ideale hulpmiddelen.

Vanaf wanneer moeten de keuzen gemaakt worden?

Opdat jongeren een goede keuze zouden kunnen maken, is een brede eerste graad nodig. Jongeren moeten een goede ontdekkingsreis kunnen maken. Alle ouders zijn het daarover eens. Van jongs af aan (basisschool) moet er aandacht zijn voor talenten. En kiezen doen we vanuit die talenten, niet vanuit onderwijsvormen of wat dan ook.

- De onderwijsvormen ASO, BSO, TSO, KSO verdwijnen en men moet zoveel mogelijk richtingen - zowel praktijkgeoriënteerde als degene die mikken op verder studeren - samenbrengen op een campus.
- In alle scholen moet de 1ste graad gelijk zijn met een basispakket voor iedereen, en een verken-programma; dat is dus niet beperkt tot één vak gedurende het ganse jaar maar spreidt de verkenning van vele domeinen over die twee jaar.
- Schakelmodules moeten blijvend voorzien worden.

Een meerderheid van de ouders plaatst de brede eerste graad in een nog ruimer perspectief. Ze willen een andere indeling van basis- en secundair onderwijs in drie cycli van 4 jaar. Anderen gaan daarin niet mee.

5. Een andere organisatie van het leren is nodig

Kerngedachten

Wie aan 2030 denkt, weet dat van alles moet veranderen. De aloude, schoolse organisatie van het onderwijs met opeenvolgende lessen van 50', wisselende individuele leraren die losstaande vakken doceren, ... is geen lang leven meer beschoren. De individuele leerkrachten gaan een nieuwe plaats vinden in lerarenteams die jongeren meerdere jaren volgen. Die teams zullen vooral begeleiden en coachen. Examens moeten meer plaats maken voor permanente evaluatie. Projecten die kennis en vaardigheden uit verschillende vakken integreren worden dan belangrijker. Leren moet ook veel meer plaats hebben in de wereld van het werken. Leren moet onafhankelijk van plaats en tijd gebeuren: thuis, op stageplaatsen; afstandsleren (via ICT), samen leren en elkaar ondersteunen (peer teaching) moeten normaal worden. Leren moet verweven worden met een geleidelijk keuzeproces van jongeren die hun talenten ontdekken. Ze kiezen de best geschikte opleidingsonderdelen en stages, maken eventueel een eindwerk,... gericht op de volgende (leer)fase in hun leven, afhankelijk van wat ze verder willen bereiken. Leerlingen volgen meer individuele leertrajecten.

Als dat het nieuwe leren wordt,

Zullen de lerarenopleiding en de organisatie van de scholen moeten veranderen. Dit wordt verder besproken in de volgende hoofdstukken.

Dan komt er ook meer aandacht voor het welbevinden van de leerlingen op school. Dat vormt momenteel een pijnpunt. Als de school minder schools wordt, wordt ze boeiender en motiverender en zal er sowieso meer geleerd worden.

Dan zullen leerlingen en leerkrachten best langer bij elkaar blijven, dan zullen ze elkaar beter kennen en beter kunnen steunen.

Dan zullen leerlingen meer voor hun eigen talenten kunnen kiezen en dat verhoogt hun welbevinden. Dan moet de wereld van de arbeid ook behoren tot het domein van het leerkrachtenteam. Dan zullen:

- leerkrachten verdere praktische kennis opdoen in bedrijven;
- leerkrachten bedrijven begeleiden om van de werkplek ook een leerplek te maken.
- mensen uit de bedrijfswereld kennis en vaardigheden komen overdragen in de scholen;

Dat levert win-win-situaties op voor scholen en bedrijven; dat zal ook de motivatie van leerkrachten veranderen en verhogen.

Dan moet de leerlingenbegeleiding meer bij het leerkrachtenteam berusten:

- leerkrachten worden begeleiders en coaches;
- ze zullen spontaan meer aandacht hebben voor het welbevinden en de individuele noden van elke leerling;
- dat levert meer persoonlijk maatwerk op voor elke leerling;
- En dan ontstaat er ruimte voor CLB's om de complexere problemen preventief aan te pakken

De leerkrachtenteams moeten hun succes afmeten aan het welbevinden en het totaal van de verworven competenties van de leerlingen die ze begeleiden en niet alleen aan vakspecifieke kennis.

Wij pleiten er ook voor om af te stappen van de lessen van 50 minuten. Wij pleiten voor een onderwijsorganisatie in module, ook voor het SO. Dat versterkt de leerlingenmotivatie, weert de schoolmoeheid, vermijdt zittenblijven en creëert meer ruimte om het eigen tempo van het individuele kind te respecteren. Het maakt ook het betrekken van de wereld van de arbeid gemakkelijker haalbaar.

De keuze van het pakket aan projecten, module, vakken (praktisch en theoretisch) gebeurt met begeleiding van mensen uit het bedrijfsleven en ondersteund door leerkrachtencoaches.

6. De vormingen en de waardering voor leraars moeten verbeteren

Kerngedachten

Als het secundair onderwijs meer teamwerk wordt, als het projectwerk sterk toeneemt, als afstandslernen en peer teaching erbij komen, als meer en meer gewerkt wordt met individuele leertrajecten, dan wordt het lerarenberoep heel anders dan vandaag. Dan moeten de lerarenopleiding, de navorming, en misschien ook het lerarenstatuut en de lerarenselectie veranderen.

Wat betekent dit concreet?

Concreet betekent dit dat elke leerkracht niet alleen vakleraar moet zijn maar ook iemand die leerlingen kan begeleiden in hun onderwijsloopbaan. Hiervoor moet zij/hij tijdens de opleiding de nodige psychologische kennis en vaardigheden opdoen. Elke leerkracht is ook een taalleraar, in de eerste plaats om het niveau van de instructietaal Nederlands op te krikken. De leerkracht moet worden opgeleid om vakoverschrijdend en teamgericht te werken en om te gaan met diversiteit.

De vernieuwingen die we voor het secundair onderwijs voorstellen, zoals duaal leren, moeten ook in de lerarenopleiding een plaats krijgen. Leraar worden moet je vooral leren in de praktijk. Leraren in opleiding moeten veel meer tijd doorbrengen op school en in de klas. Samen les geven, deelnemen aan leerkrachtenoverleg, participeren aan vakoverschrijdende projecten, mee evalueren, ...

Gemotiveerde leerkrachten zijn dé voorwaarde om gemotiveerde leerlingen te kunnen hebben. In het 'statuut' van de leerkrachten zitten veel demotiverende elementen: de langdurige onzekerheid en het gebrek aan aanvangsbegeleiding die veel jonge leerkrachten demotiveren, of de vaste benoeming die anderen dan weer om verkeerde redenen in dienst doet blijven. Die zou beter worden omgezet in een contract van onbepaalde duur en daar moet een sterk HR-beleid voor leerkrachten bij aansluiten dat hen een optimale professionele ontwikkeling garandeert, ondersteunt bij blijvend leren, ... Dan wordt het ook makkelijker om door te stromen naar andere scholen; mensen met een beroepservaring van buiten het onderwijs kunnen dan ook vlotter instromen. Sterke lerarenteams geven niet alleen meer voldoening, ze vormen ook een goede achtergrond voor het zelf, autonoom invullen van de lerarenjob.

Leerkrachten moeten door ons als ouders, door de samenleving en in de media meer gewaardeerd en gerespecteerd worden. Tussen ons als ouders, leerkrachten en school moet een opener vertrouwensrelatie heersen.

In het lerarenkorps is een grotere diversiteit nodig: leerkrachten met een buitenlandse herkomst, meer mannen, leerkrachten met een beperking, ... Directies moeten veel meer gestimuleerd worden om via hun aanwervingsbeleid tot een meer divers leerkrachtenkorps te komen. Er moeten inspanningen geleverd worden om geschikte kandidaat-leerkrachten van een andere herkomst te stimuleren om de lerarenopleiding te volgen. Tijdens de opleiding kunnen ze specifieke ondersteuning krijgen om bijvoorbeeld taalachterstand in te lopen.

Leerkrachten moeten ook de reële leefwereld van hun leerlingen beter kennen: andere sociale klassen, armoede, cultuur, religie, ... Leraren kunnen jongeren ook authentieker opvoeden tot sociaal geëngageerde burgers als ze zelf actieve en geëngageerde burgers zijn. Ze kunnen geloofwaardiger getuigen van de moderne technologie als ze zich geregeld kunnen onderdompelen in het bedrijfsleven

7. Vrijheid en kwaliteit, en het betrekken van ouders en leerlingen

Kerngedachten

Een school moet zich kunnen aanpassen aan de mensen waarvoor ze werkt en de omgeving waarin ze werkt. Daarvoor hebben scholen vrijheid nodig. Dat vergt natuurlijk ook een visie, een eigen visie; het schoolproject moet kunnen verschillen. Maar wat scholen bieden, moet wel gelijkwaardig zijn.

Wat betekent dit concreet?

Vrijheid veronderstelt wel een kader. Scholen moeten niet gelijk zijn maar wel gelijkwaardig. Ze moeten een gelijkwaardige kwaliteit afleveren. Tegen dezelfde prijs.

De kern van de nagestreefde vrijheid houdt in dat scholen zelf moeten kunnen bepalen hoe ze de dingen aanbrengen bij de leerlingen. Eindtermen en de controle erop moeten dan de gelijkwaardigheid garanderen van wat bereikt wordt.

Eindtermen moeten concreter worden. Ze moeten sneller geïmplementeerd worden. En het is belangrijk om de eindtermen regelmatig te actualiseren. Betrek mensen uit het bedrijfsleven, verenigingen..., en ook ouders en leerkrachten bij het bepalen van de eindtermen en de beroepskwalificaties.

Ouders vinden het belangrijk dat alle jongeren een gelijkwaardige vorming krijgen, ongeacht hun school. Er moeten vergelijkende testen komen om die gelijkwaardigheid na te gaan.

Ouders en leerlingen moeten ook gegevens krijgen die toelaten de kwaliteit van het geboden onderwijs in te schatten; evaluatierapporten, inspectieverslagen, peilingstoetsen, slaagpercentages, tewerkstellingscijfers, ...zijn daarvoor relevant. De permanente evaluatie van de jongeren geeft eveneens relevante informatie over de kwaliteit van de leeromgeving. Ook het werken met portfolio met regelmatige feedback geeft belangrijke informatie.

We pleiten voor zoveel mogelijk transparantie. Het is beter te verklaren waarom een cijfer ogenschijnlijk niet goed is, dan het te verzwijgen en te verstoppen. Het is belangrijk dat de informatie gegeven en toegelicht wordt, laagdrempelig is en niet enkel bestemd voor de ouderraad. Scholen kunnen veel vrijheid krijgen als er meer openheid is, zodat er meer vertrouwen is.

We stellen voor dat elke school een participatieplan opstelt om alle ouders en leerlingen effectief te bereiken. Ouders willen ook meer informatie over wat er van hen verwacht wordt en bij wie ze terecht kunnen. Verder is het cruciaal dat leerlingen, ouders en andere stakeholders betrokken worden bij de strategie en de lange termijn doelstellingen van de school. Ouders verwachten dat de school haar beleidsbeslissingen motiveert.

We zijn er van overtuigd dat veel vernieuwing nodig is en dat die best kan komen vanuit de basis, bottom-up: vanuit de scholen, vanuit leerlingen, leerkrachten, ouders, verenigingen, bedrijven,... Scholen moeten worden aangemoedigd om te vernieuwen en om nieuwe leermethodes te ontwikkelen en te gebruiken. Voorwaarden zijn dat ze voldoende tijd (minder administratieve last) en voldoende middelen krijgen maar vooral dat ze :

- De eindtermen respecteren;
- een concrete planning en duidelijke doelstelling hebben;
- de verschillende veranderingsprojecten monitoren en evalueren;
- goede praktijken delen; en ten slotte:
- de betrokken ouders, leerkrachten en leerlingen, verenigingen, bedrijven... bij de evaluatie betrekken.

Nawoord

Om ons advies af te ronden geven we een aantal mogelijkheden aan om snel eerste veranderingsstappen te zetten.

Verbinden van gepassioneerde personen en projecten.

Vandaag zijn er al veel goede initiatieven en praktijken. Er zijn ook veel idealistische personen bezig. We willen die aan de oppervlakte brengen. Er is nood aan platformen, websites, overlegmomenten... waar ervaringen uitgewisseld worden, lering getrokken wordt uit succesverhalen, om mogelijke valkuilen te vermijden. Hier ligt een belangrijke rol voor het ministerie van Onderwijs. Coaches kunnen over alle structuren heen verbindend werken. Directies, leraren, enthousiaste ouders en leerlingenraden... kunnen netwerken en ervaringen uitwisselen.

Op een participatieve manier gedragenheid creëren bij scholen en leerkrachten.

We zien op basis van ons werk een verhaal om aan de scholen voor te stellen, om daar de verandering te starten. We pleiten ervoor om gelijkaardige participatieve processen op schoolniveau op gang te brengen. Leerkrachten spelen hierin een centrale rol. Hoe dat precies vorm krijgt behoort tot de autonomie van de school. We nodigen ouders en leerlingen uit om bij te dragen tot dat veranderingsproces. In een volgende fase kunnen hier ook externen een rol krijgen. Bestaande, inspirerende scholen moeten ook hun voorbeeldrol kunnen spelen.

De leerkracht als motor van verandering.

Onze verwachtingen naar leerkrachten staan uitgebreid beschreven in hoofdstuk 6. Zij vormen een belangrijke hefboom voor verandering. De hervorming van de lerarenopleiding is daarom volgens ons prioritair. Bij de hervorming van de lerarenopleiding moeten de opleiders en de leerkrachten in opleiding zelf betrokken worden maar ook leerkrachten uit bestaande goede praktijken, geëngageerde ouders, het bedrijfs- en verenigingsleven, coaches... Motiveren en waarderen van de huidige leerkrachten is belangrijk om het veranderingsproces de nodige kansen te geven. De samenwerking in teams kan ook al snel van start gaan en zal op zich waardierend en ondersteunend werken.

Scholen moeten vanaf jonge leeftijd focussen op talenten en interesses van hun leerlingen

We pleiten ervoor om al radicaal in te zetten op de talenten en interesses van de leerlingen. We hoeven hiervoor niet te wachten op de grote structuurveranderingen. We willen scholen uitnodigen om hier alvast mee te beginnen. Onze ideeën hierover hebben we uitvoerig beschreven in hoofdstuk 4 en 5 van het rapport.

Koepels en netten

We willen als ouders op brede schaal betrokken worden bij het werk van de koepels en netten. We willen daar stem en inspraak.

Bijlagen

Bijlage 1: Samenstelling van het ouderpanel

- **Sabine Baecke**
- **Werner Beckers**
- **Veronique Claesen**
- **Rudy Cludts**
- **Pierre Decosemaker**
- **Heidi De Muynck¹**
- **Nele De Smet**
- **Koenraad Deridder**
- **Veerle Desseyn**
- **Malika Errahmani**
- **Christophe Hermans**
- **Kris Mahieu**
- **Bram Moerman**
- **Reinhilde Ramaekers¹**
- **Nurten Sag**
- **Pascale Simmonds**
- **Sjé Stevens**
- **Frits Van der Made**
- **Sandra Van Gaveren**
- **Wim Van Herck**
- **Johan Van Loon**
- **Dominique Van Looy**
- **Benny Verresen**
- **Galia Vidal Poblete**

¹ Alleen aanwezig op het 1ste weekend

Bijlage 2: Rekrutering en selectie van het ouderpanel

Vierentwintig ouders hebben deelgenomen aan dit participatief traject. Zij vormden samen het ouderpanel. Twee ouders hebben niet aan het volledige proces kunnen deelnemen. Beide ouders hebben na het 1ste weekend moeten afhaken wegens persoonlijke redenen.

Bij de samenstelling van een burgerpanel wordt gestreefd naar een zo divers mogelijke groep om een zo groot mogelijke diversiteit van opinies te garanderen. De doelgroep voor dit panel zijn ouders met kinderen tussen 0 en 22 jaar. Hun kinderen lopen school in het Nederlandstalig onderwijs.

Om de beoogde diversiteit te realiseren werden verschillende rekruteringskanalen gecombineerd. Er werd een selectie getrokken uit het online gebruikerspanel van het marktonderzoeksbureau iVOX op basis van de volgende criteria: ouder met kind(-eren), leeftijd (tot 65 jaar), gender en provincie. De uitnodiging om deel te nemen en om een korte bevraging in te vullen, was gericht aan 4530 personen. 158 mensen hebben deze bevraging ingevuld. 46 kandidaten werden opgepikt voor verdere analyse. Deze basisrekrutering werd aangevuld met een meer gerichte oproep via de intermediaire organisaties De Link vzw, Divers-City vzw, Ella vzw en het Boost-traject (rekrutering van ouders via jongeren uit financieel kwetsbare gezinnen in het buitenschools begeleidingstraject Boost). Zo werden bijkomend een 100-tal ouders bereikt, wat leidde tot 20 kandidaten.

In het totaal kwamen 66 personen in aanmerking. Er werd een analyse gemaakt van deze 66 kandidaten om tot een zo divers mogelijke groep te komen. Negen criteria werden gehanteerd: gender, leeftijd, opleidingsniveau, werksituatie, leeftijd (en aantal) kinderen, school van de kinderen, onderwijsvormen & studierichtingen secundair onderwijs en motivatie. Bijkomend werd ook naar een zekere spreiding van de woonplaats gekeken (stedelijk – ruraal). Op basis van deze analyse werden 24 ouders geselecteerd en 5 kandidaten opgenomen in een reservelijst.

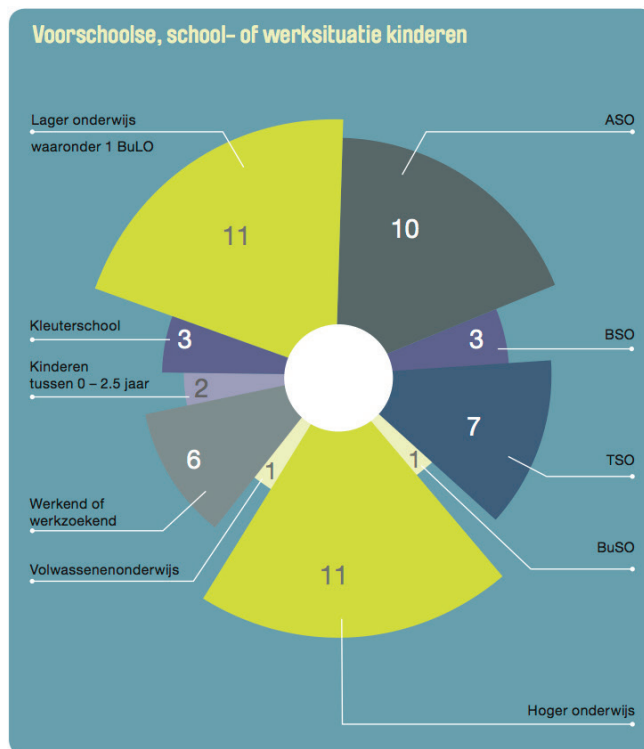
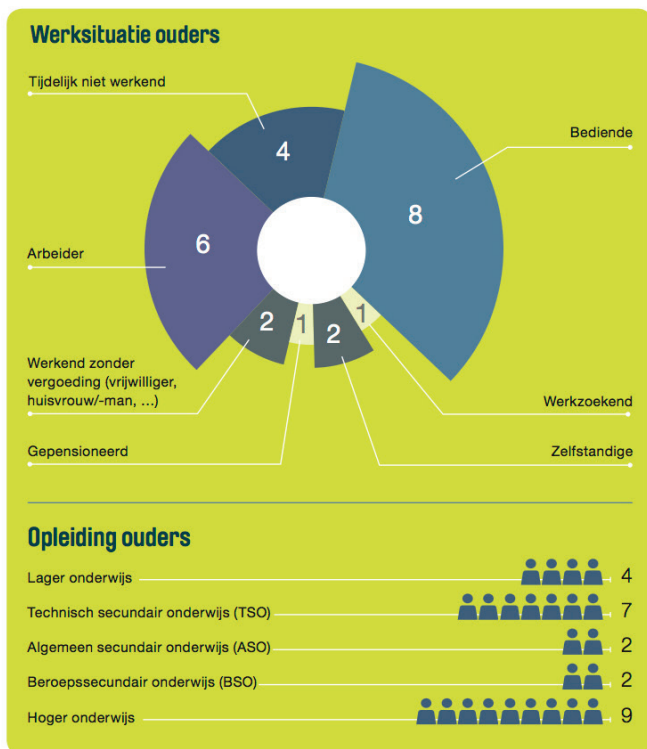
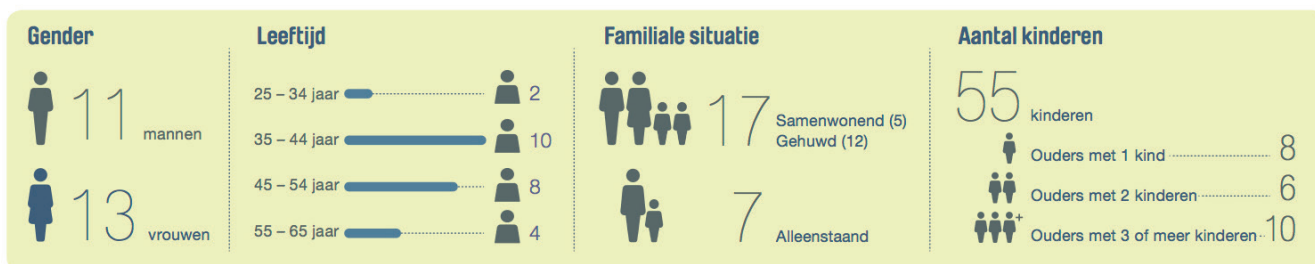
Bij de start van het 1ste weekend van het ouderpanel, liet een persoon weten niet te kunnen deelnemen wegens gezondheidsproblemen. Een andere kandidaat werd uitgenodigd op basis van de reservelijst die tot het eerste weekend werd aangehouden. Zo kon het panel starten met de vooropgestelde 24 ouders.

Het ouderpanel bestaat uit 24 ouders van 55 kinderen.

De tabel en infografiek op de volgende 2 pagina's geven een overzicht van de profielen van de deelnemende ouders en hun kinderen.

OUDERPANEL		
Gender		
	Mannen	11
	Vrouwen	13
Leeftijd		
	25-34	2
	35-44	10
	45-54	8
	55-65	4
Woonplaats		
	Antwerpen	9
	Brussel	1
	Limburg	4
	Oost-Vlaanderen	2
	Vlaams-Brabant	3
	West-Vlaanderen	5
Opleiding ouders		
	Lager onderwijs	4
	Secundair onderwijs	11
	ASO	2
	BSO	2
	TSO	7
	Hoger onderwijs	9
Werk situatie ouders		
	Arbeider	6
	Tijdelijk niet werkend	4
	Bediende	8
	Gepensioneerd	1
	Werkend zonder vergoeding (vrijwilliger, huisvrouw/-man...)	2
	Werkzoekend	1
	Zelfstandige	2
Familiale situatie		
	Alleenstaand	7
	Samenwonend	5
	Gehuwd	12
Aantal kinderen		
	1 kind	8
	2 kinderen	6
	3 of meer kinderen	10
Voorschoolse, school- of werksituatie kinderen		
	Kinderen tussen 0 -2.5j	2
	Kleuterschool	3
	Lager onderwijs	11
	BuLO	1
	Secundair onderwijs	21
	ASO	10
	BSO	3
	TSO	7
	BuSO	1
	Hoger onderwijs	11
	Volwassenenonderwijs	1
	Werkend of werkzoekend	6

Infografiek

Bijlage 3: Methodologie

Plaats voor deliberatie en gedachtewisseling

Het uitgangspunt van dit participatieve proces is in essentie heel eenvoudig. Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits wenst ouders actief te betrekken bij de reflectie over het secundair onderwijs in Vlaanderen. Zij wil de bekommernissen, overwegingen, ideeën en aanbevelingen van geïnformeerde ouders over de toekomst van het secundair onderwijs beter leren kennen en integreren in de beleidsoriëntaties. Niet op basis van een vragenlijst of opiniepeiling, maar op basis van een ernstig, deliberatief proces. Een proces waarbij ruimte is om te informeren en uit te wisselen, eigen aannames te onderzoeken en deze van anderen uit te dagen, waar oordeelsvorming en advisering gebaseerd zijn op een grondige argumentering.

Het methodologische ontwerp van het ouderpanel grijpt terug naar de basisbouwstenen van het Deense model van de 'consensusconferentie': een kleine groep deelnemers (24 ouders), een opbouw naar een eindadvies in 3 weekends waarbij de ideeënvorming gebaseerd is op een voortdurende afwisseling tussen externe input en onderlinge geïnformeerde gedachtewisseling. Sinds het eerste gebruik van een consensusconferentie (in 1988 door de Danish Board of Technology) werden wereldwijd honderden consensusconferenties georganiseerd². De methode is intussen uitgebreid beschreven en gedocumenteerd³.

Kleine groep deelnemers

Het ouderpanel telt 24 deelnemers. Een groep die voldoende groot genoeg is om de noodzakelijke diversiteit te verzekeren maar klein genoeg om met elkaar grondige discussies te hebben en tot een gezamenlijke redactie van een rapport te komen.

Externe input

De deelnemers krijgen voorafgaand aan het eerste weekend een beknopte informatiebrochure⁴ met achtergrondinformatie over de centrale vraagstelling aan het panel, de organisatie van het onderwijs in Vlaanderen, uitleg over belangrijke begrippen en concepten (bv. eindtermen) en de ruimere context van ons onderwijs. Tijdens de 3 weekends zorgen 'referentiepersonen' (zie lijst bijlage 4) voor een continue voeding van de denkprocessen van de ouders. Er wordt gezorgd voor een afwisseling tussen leren vanuit praktijkverhalen én leren vanuit globale kaders en theorie.

Onderlinge, geïnformeerde gedachtewisseling

Plenair, in kleinere of grote groepjes en soms alleen: voortdurend reflecteren de ouders over nieuwe input, tussentijds geformuleerde ideeën en eigen inbreng. Ze worden hierin begeleid door professionele facilitatoren die verschillende creatieve werkvormen inzetten om de ouders te prikkelen om voorbij hun eigen aannames en inzichten te denken.

² Zie voor een beknopt overzicht van consensusconferenties en meer wetenschappelijke duiding de rapporten op <http://pus.sagepub.com>

³ Zie ook 'Participatieve Methoden. Een gids voor gebruikers' van de Koning Boudewijnstichting en het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek uit 2005.

⁴ <https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2016/20160105DS>

Opbouw in 3 weekends

De ouders komen 3 weekends bij elkaar, telkens van zaterdagochtend tot zondagavond. Elke weekend heeft zijn eigen finaliteit.

- **Eerste weekend**

Het eerste weekend legt de basis voor al het verdere werk: op inhoudelijk vlak, maar ook op procesvlak. De werkvormen die worden ingezet stimuleren het kritisch bevragen van eigen aannames en ideeën. Ze zijn onderzoekend, nu en dan zelfs wat provocatief van aard. Tegelijkertijd stimuleren ze groepsvorming door mensen voortdurend te mixen, wat uit hun comfortzone te halen, elkaar te laten bevragen.

Na de kennismakingsronde en een inleiding op het thema (op basis van de vooraf bezorgde informatiebrochure) wordt gekozen voor een rollenspel, opstellingen rond stellingen en een brainstorm. De deelnemers worden uitgenodigd om vanuit specifieke vragen en posities naar discussies en inhoud te kijken. Een persoonlijke blog biedt aan alle ouders de ruimte om hun eigen impressies en reflecties te benoemen. Tijdens de ochtend van de tweede dag reageren 3 referentiepersonen uit de onderwijsadministratie op de eerste ideeën en gedachten die de ouders naar voren brengen. Vanuit de brede verkenning van de centrale leervragen bepalen de ouders welke thema's voor hen belangrijk zijn als ze op zoek gaan naar antwoorden op deze vragen. Zo komen ze, op zondagnamiddag, tot 7 thema's waarvan ze in een laatste stap, het belang omschrijven, vragen en onzekerheden in kaart brengen én de samenhang tussen de thema's onderzoeken. Het is op dit moment dat de basisstructuur voor hun eindadvies wordt gelegd.

Samengevat zijn de resultaten van het eerste weekend:

- de losse groep deelnemers is een groep geworden die zich samen inzet voor het bereiken van een gemeenschappelijk doel;
- er is een goed begrip van de voorliggende vragen en de ermee verbonden aspecten en thema's;
- er is een agenda voor de werkzaamheden tijdens het tweede weekend.

- **Tweede weekend**

Tijdens het tweede weekend worden de 7 thema's meer in de diepte verkend. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de kennis en expertise van een grote diversiteit aan referentiepersonen. Zaterdag wordt gestart met een schets van de organisatie van het huidige onderwijslandschap. Vervolgens wordt een 'praktijkmarkt' gehouden met binnen en buitenschoolse praktijken. In 2 rondes van 2 uur krijgen de ouders in kleine groepjes de mogelijkheid om een heel brede waaier van verschillende praktijken en verhalen te verkennen. Uit een aanbod van telkens 6 of 7 praktijken (zie bijlage 4) kunnen ze er telkens 3 kiezen.

Na een korte toelichting door de terreinactoren, gaan ze vraaggericht op zoek naar alle mogelijke informatie die hun denken over de 7 thema's kan voeden. Op zaterdagavond en zondagmorgen leggen ze een eerste maal die inzichten samen in 3 parallele groepen. Vervolgens toetsen ze deze voorlopige resultaten af bij referentiepersonen met een meer academisch profiel die vanuit hun onderzoek en opleidingspraktijk (lerarenopleiding) hun kennis delen. Op deze wijze komen ze tot een eerste analyse binnen de 7 gekozen thema's met eerste, voorlopige conclusies, zeker voor wat betreft de 'wat-vraag' (Welke kennis/vaardigheden en attitudes zouden jongeren moeten bezitten aan het einde van het secundair onderwijs?).

Samengevat zijn de resultaten van het tweede weekend:

- de groep heeft, meer nog dan op het einde van het eerste weekend, inzicht en greep gekregen op de inhoud van hun opdracht. Ze onderscheiden hoofd- van bijzaken en kunnen meer richting geven aan hun werk;
- er is heel veel materiaal geproduceerd dat een eerste tussentijds advies voedt. Het zijn deze elementen, samengebracht in een sneuveltekst, die het startpunt vormen voor het derde weekend.

• **Derde weekend**

Tijdens het derde weekend, tot slot, zetten de ouders hun ideeën, conclusies en adviezen op scherp. De sneuveltekst, ingedeeld volgens de door hen ontwikkelde structuur van 7 thema's, vormt de basis voor de kern van hun opdracht dit weekend. In kleine groepjes redigeren ze hun conclusies en aanbevelingen. Net dit type van werk, het zoeken naar de juiste zinnen en woorden die hun gedachten uitdrukken, helpt hen om sterke argumentaties op te bouwen en echt op zoek te gaan naar wat ieder van hen vindt. Hierbij is het evident dat ruim gedragen meningen naar voor worden geschoven, zonder hierbij meningsverschillen of minderheidsstandpunten uit de weg te gaan.

Vier referentiepersonen nemen de rol op van een kritisch klankbord. Het resultaat is een rapport met adviezen dat op het einde van het weekend aan de minister van Onderwijs overhandigd wordt.

Bijlage 4: Referentiepersonen en gasten

- **Hilde Crevits**, Vlaams minister van Onderwijs
- **Ann Verreth**, Adjunct-kabinetschef Leerplichtonderwijs (tot 12/2015)
- **Ruben Plees**, Raadgever secundair onderwijs
- **Serge Algoet**, Directeur Koninklijk Atheneum Koekelberg (praktijkmarkt)
- **Jeroen Backs**, Afdelingshoofd Strategische Beleidsondersteuning, Departement Onderwijs en Vorming
- **Ellen Claes**, Verantwoordelijke Specifieke Lerarenopleiding Sociale Wetenschappen, KU Leuven.
- **Pedro De Bruyckere**, Pedagoog, onderzoeker en docent lerarenopleiding aan de Arteveldehogeschool Gent
- **Ann Demeulemeester**, Algemeen Directeur Familiehulp
- **Ingrid De Jonghe**, Oprichtster en jeugdtherapeute TEJO (praktijkmarkt)
- **Maaïke Eggermont**, Directeur Sudburyschool Gent (praktijkmarkt)
- **Inès Formesyn**, Leerkracht Reynaertschool en mede-oprichtster FOXBOX (praktijkmarkt)
- **Karin Heremans**, Directeur Atheneum Antwerpen, Werkgroep leider Radicalisation Awareness Network - Education
- **Franky Hungenaert**, Directeur communicatie, kwaliteit en internationaal Katholieke Scholengemeenschap Harlindis-Relindis Maaseik-Kinrooi (praktijkmarkt)
- **Céline Ibe**, Bestuurder Vlaamse ScholierenKoepel (praktijkmarkt)
- **Wouter Janssens**, Beleidsmedewerker departement Onderwijs en Vorming
- **Filip Lemaitre**, Partner Trendwolves, onderzoeksbureau met focus op jeugdcultuur en nieuwe trends
- **Fons Leroy**, Gedelegeerd bestuurder VDAB
- **Astrid Luypaerd**, Bestuurder Vlaamse ScholierenKoepel (praktijkmarkt)
- **Ann Martin**, Directeur studiegebied Lerarenopleiding Odisee (praktijkmarkt)
- **Jan Masschelein**, Diensthoofd onderzoeksgroep 'Educatie, Cultuur en Samenleving', KU Leuven
- **Frieda Meire**, Directeur Stedelijk Lyceum Meir Antwerpen (praktijkmarkt)
- **Koen Pellegrims**, Mede-oprichter en coach CoderDojo Belgium (praktijkmarkt)
- **Roel Spaenhoven**, Voormalig lid van raad van bestuur van Regionaal Technologisch Centrum Antwerpen (praktijkmarkt)
- **Monique Sevrin**, Graadscoördinator Koninklijk Atheneum Koekelberg (praktijkmarkt)
- **Bruno Tindemans**, Gedelegeerd bestuurder Syntra Vlaanderen
- **Tom Van Acker**, Senior Consultant Innovatieve Arbeidsorganisatie en projectleider bij Flanders Synergy (praktijkmarkt)
- **Liselotte Van de Perre**, Coördinator curriculum bij het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming
- **Gerd Van Den Eede**, Coördinerend Inspecteur bij de Vlaamse Onderwijsinspectie
- **Danny Van Royen**, Pedagogisch directeur secundair onderwijs Sint Jozef Klein Seminarie (praktijkmarkt)
- **Johan Vanderhoeven**, Onderwijskundige. Voormalig directeur lerarenopleiding Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende
- **Christa Vanpoucke**, Directeur Visitatie in Mariakerke (praktijkmarkt)
- **Kathleen Vercauteren**, Departementshoofd Universiteit & Samenleving, UA Antwerpen en voorzitter VLIR Werkgroep Gelijke Kansen
- **Mieke Vermeiren**, Senior manager Talent en Arbeidsmarkt bij Agoria

Bijlage 5: Projectteam

Koning Boudewijnstichting

Algemene organisatie & coördinatie

- Gerrit Rauws, directeur
- Tinne Vandensande, adviseur
- Tineke Meyns, projectmedewerker
- Greet Massart, assistente

Facilitatorenteam - Levuur

- Stef Steyaert, lead facilitator
- Hade Bamps
- Mark Hongenaert
- Felix Rumpf

Inhoudelijke & redactionele ondersteuning

- Guy Tegenbos

Verslagnemer & redactionele ondersteuning

- Luk Vanrespaille

Bijlage 6: Evaluatieteam

- Didier Caluwaerts, Docent Vakgroep Politieke wetenschappen, VUB
- Dimokritos Kavadias, Docent Vakgroep Politieke wetenschappen, VUB

